

Проект « Ырыа буолбут олох»

Актуальнаа: Ф.К Попов олобун, хорсун быһыытын үөрэнээччилэр диринник билэллэригэр олук ууруу.

Сыала –соруга:

1. Федор Кузьмич Попов туһунан билии-көрүү.
2. Биһиги Сүөдэрбит хорсун-хоодуот быһыытын оҕолорго билииннэри.
3. Ф.К.Попов үтүө санаатын, хорсун быһыытын үйэтити.

Мин бүгүммү докладпын Ф.К.Попов төрөөбүтэ 99 сааһыгар, Улуу Кыайы 75 сылларыгар аныахпын баһарабын.

Федор Кузьмич Попов 1921 сыллаахха ахсынньы ый 8 күнүгэр Мэнэ-Ханалас улуунун Баатара нэһилиэгэр элбэх оҕолоох дьэ кэргэннэ төрөөбүтэ.

1931 сыллаахха уон сааһыгар Баатара оскуолатын маннайгы кылааһыгар үөрэнэ кирибитэ. Үөрөппит учууталлара кинини « Лоп бааччы үөрэнээчи этэ» диэн ахталлара. Төрөппүттэрэ ыалдьаннар эрдэ үөрэнэн буппүтэ уонна колхозка үлэтин саһалаабыта.

Сүөдэр кыра сылдьан остуоруйаны, кэпсээни истэрин, үлэлиирин, бултуурун олус сөбүлүүрө.

Сүөдэр 15 сааһыттан бастаан « Түмсүү» онтон « Октябрь» колхозтар биригээдэлэригэр араас үлэни толоро сырыттабына, үлэтигэр эппиэтинэстээбин көрөн 19 сааһыгар биригэдьиirinэн аныыллар.

Биригэдьиirinэн үлэли сырыттабына Аҕа дойдуну сэриитэ саһаламмыта. Ити курдук үлэли сылдьан 1942 сыллаахха бэс ыйын 24 күнүгэр бэбиэскэ тутан Кыһыл Армия кэһкэтигэр ынырыллыбыта.

Федор Кузьмич Попов сэриигэ барарыгар үс миэтэрэ урдүктээх өйдөбүннүк остуолба туруоран барбыта.

Фронна тийэн баран бастаан автоматчиктар роталарыгар түбэһэн автоматчик буоларга үөрөммитэ. Кини олус кыраһы характааһа. Ыарахан түгэммэргэ тулуурдаах, олус мындыр, саһабыллаах саллаат буола үөрөммитэ.

1943 сүл иккис анарыгар Сүөдөрдээх чаастарын фронтта атаарбыттара. Ыраах сүлдүөн төрөөбүт дойдутун олус ахтара. Төрөөбүт дойдутугар ахтылҕанын таһааран , дьонугар сурук суруйара: « Күндү быраатым Опполлуон дорообо! Мин госпитальга сытабын, ыарыым үчүгэй буолла. От-мас хайдах үүннэ? Кэтэһэбин суруйун».

Уот сэрии үгэннээн турар кэмэ этэ. Элбэх омук састааптаах 81 стрелковай дивизия бүтүн фронт үрдүнэн биллэрэ.

467-с дивизия састаабыгар киирсэр стрелковай полк саллааттара Днепр өрүһү туоруур иһин кыргыһыларга дьиннээх хорсун быһыылары көрдөрбүттэрэ. Кинилэр төрдүө буолан утуу- субуу Днепр өрүһү туораан сүрүн күүстэр кэлиэхтэригэр диэри ылыллыбыт плацдармы тутан оморбуттара.

Өстөөх күүстээх уотун аннынан саха уола Ф.К.Попов Днепр арҕаа энэригэр бастакылартан биридэстэринэн харбаан өстөөхтөргө соһуччу охсууну онорбута.

Өстөөх траншеятыгар бастаан мүччү көтөн киирээт , автоматынан уоту аһан соботобун өстөөх 70 саллаатын уонна офицердарын кыдыйбыта.

Хомойуох иһин Ф.К.Попов 1943 сүл алтынны 10 күнүгэр , герой буолбутун туһунан билбэккэ кыргыһы толоонугар геройдуу охтубута. Гомельскай уобалас , Глушец сэлиэннэтигэр көмүллүбүтэ. Ол көмүллүбүт сиригэр , саха сириттэн илдьэн омордубут харыйалара , баараҕай мас буолан үүнэ тураллар.

Саха Ньургун уола- Ф.К.Попов Днепр өрүһү туораһынна көрдөрбүт хорсун быһыытын иһин Ленин орденынан наһараадаламмыта уонна Советскай Союз геройун үрдүк аата инэриллибитэ.

Федор Кузьмич Попов сырдык аатын үйэтитиигэ саха суруйааччылары айымныларыгар хоһуйбуттара.

Саха биллэр поэта Леонид Попов « Ырыа буолбут» диэн поэманы суруйбута.

« Кэхтиэ дуо биһиги Сүөдэрбит

Окопка ыстанан кэбистэ
Кинини ытаары бэрийбит
Саллааты түгнэрэн тэбистэ
Пулемет ойутан таһааран
Тибийэн олоодо кутаанан!»

Советскай Союз геройун Ф.К. Попов аатын үйэтитэн Дьокуускай куоракка, Мэнэ-Ханалас киинигэр Майаҕа, төрөөбүт нэһилиэгэр Баатараҕа уулуссалар ааттаммыттара, памятниктар турбуттара.

Биһиги геройбут төрөөбүт – үөскээбит нэһилиэгэр Баатараҕа мин энээм Ходулов Иван Николаевич уонна эбээм Тамара Петровна олоролор. Мин эбээлээхпэр күүлэйдии бара сылдьан анаан- минээн Ф.К.Попов музейыгар сылдыбытым уонна биһиги геройбут олорубут паартатыгар олорубутум. Мин онон олус киэн туттабын. Музейга олус элбэҕи, интэриэһинэйи көрбүтүм.

Улуу Кыайы 70 сыллаах юбилейыгар Аллараа- Бэстээххэ биһиги биир дойдулаахпытыгар Ф.К.Поповка аналлаах монумент- памятник үөрүүлээхтик арыллыбыта.

Бу доклады бэлэмнээн баран манньк түмүккэ кэлиим.

1. Ф.К. Попов олобун туһунан олус элбэҕи , интэриэһинэйи биллим-көрдүм.
2. Днепр өрүү туораабыт хорсун быһыытын олус сөхтүм уонна киэн тутта санаатым.
3. Ф.К.Попов хорсун- хоодуот сырыылара , сырдык мөссүөнэ саха норуотун сүрэхэр өрүү тыыннаах буолуо диэн эрэнэбин.

Викторина:

1. Ф.К. Попов ханнык бөһүөлөккэ төрөөбүтэй?
2. Ханнык өрүү туораан хорсун быһыыны онорбутай?
3. Хорсун быһыытын иһин Ф.К.Поповка ханнык үрдүк аат инэриллибитэй?

Тунаныллыбыт литература:

1. Кыым хаһыат 1985 сыл
2. Кыым хаһыат 1979 сыл
3. « Ким да умнуллубат, туох да умнуллубат!» хомуурунньук.